

سیاست‌های آموزش زبان‌های خارجی در برنامه‌درسی ملی جمهوری اسلامی ایران

دکتر سید بهنام علوی مقدم، عضو هیئت علمی و مدیر گروه زبان‌های خارجی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

Email: eng-dept@talif.Sch.ir

دکتر رضا خیرآبادی، کارشناس گروه زبان‌های خارجی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

Email: rkheirabadi@gmail.com

Roshd
& Teachers

مقدمه

می‌دهد، توانایی برقراری ارتباط با سایر جوامع و دستاوردهای بشری را در سطح منطقه‌ای و جهانی دارا باشند. آموزش زبان خارجی علاوه بر کارکرد ارتباط میان‌فردی و بین‌فرهنگی، در توسعه اقتصادی مانند صنعت گردشگری، تجارت، فناوری، توسعه علم و هوشیاری اجتماعی - سیاسی مؤثر است.

قلمرو حوزه

آموزش زبان‌های خارجی باید از دایره تنگ نظریه‌ها، رویکردها و روش‌های تدوین‌شده در جهان فراتر رود و به‌عنوان بستری برای تقویت فرهنگ ملی و باورها و ارزش‌های خودی در نظر گرفته شود. با توجه به اینکه تربیت اساساً آماده‌کننده زمینه و بسترهای لازم برای رشد و تعالی انسان است، باید تدابیر و اقدامات سنجیده‌ای برای نیل به این مقصود اندیشیده شود. **امروزه آموزش زبان بر توانایی ارتباطی و حل مسئله تأکید دارد؛** به‌گونه‌ای که فرد پس از آموزش قادر به ایجاد ارتباط با استفاده از تمامی مهارت‌های چهارگانه زبانی (گوش کردن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن) برای دریافت و انتقال معنا باشد.

آموزش رسمی و عمومی زبان خارجی از ابتدای دوره اول متوسطه آغاز می‌شود و هدف آن آموزش چهار مهارت زبانی و آشناسازی متریبان با مهارت‌های ارتباطی در چارچوب جهت‌گیری‌های کلی موردنظر خواهد بود. در دوره دوم متوسطه، متریبان باید بتوانند متن‌هایی در حد متوسط را بخوانند و مفاهیم آن‌ها را دریابند. در ضمن، توانایی نوشتن - در حد یک مقاله کوتاه - به زبان خارجی نیز در آن‌ها تقویت شود. با توجه به این اهداف و برنامه‌ریزی برای تحقق آن‌ها می‌توان

برنامه‌درسی ملی به‌عنوان سندی اجرایی عملیاتی که می‌بایست تحقق بخش موارد مطرح شده در اسناد کلان‌تری همچون «نقشه جامع علمی کشور» و «سند چشم‌انداز بیست‌ساله» باشد، تصویب گردید. در تولید این سند صدها کارشناس زبده برنامه‌ریزی آموزشی، استادان دانشگاه، دانش‌آموختگان حوزه‌های علمیه، معلمان باتجربه و کارشناسان و صاحب‌نظران حوزه تعلیم و تربیت دخالت داشته‌اند. یکی از حوزه‌های یادگیری مورد اشاره این سند فرهنگی مهم، حوزه زبان‌های خارجی است. که در ادامه این مقدمه بخش‌های مربوط به آموزش زبان‌های خارجی از نگاه پنجم این سند مرور می‌شود.

«آموزش زبان‌های خارجی بستر مناسبی برای درک و دریافت و انتقال میراث فرهنگی و دستاوردهای دانش بشری در قالب‌های متنوع زبانی به‌صورت شفاهی، دیداری و نوشتاری، برای مقاصد و مخاطبان گوناگون در مبادلات بین‌فرهنگی فراهم می‌کند.»

کلیدواژه‌ها: سیاست‌های آموزش زبان، برنامه‌درسی زبان، رویکرد ارتباطی، آموزش زبان

ضرورت و کارکرد حوزه

از آنجا که مرادوات اجتماعی تحت تأثیر تعاملات جوامع بشری و رشد فناوری توسعه پیدا کرده و این دامنه هر روز افزایش پیدا می‌کند، برای برقراری ارتباط سازنده و آگاهانه ضروری است متریبان علاوه بر زبان مادری که به آنان امکان تعامل در سطح روابط میان‌فردی (خانوادگی، محلی و ملی) را

امیدوار بود در پایان دوره متوسطه، مترجمان از توانایی‌های لازم برای استفاده از منابع در حد متوسط برخوردار باشند و توانایی برقراری ارتباط به یکی از زبان‌های خارجی را داشته باشند. آموزش زبان‌های خارجی در شاخه‌های زبان انگلیسی، فرانسوی، آلمانی و سایر زبان‌هایی که شورای عالی آموزش و پرورش تصویب کند، ارائه خواهد شد. برنامه درسی زبان عربی به مثابه یک زبان خارجی برای مترجمانی که علاقه‌مند به انتخاب آن هستند، رسمیت خواهد داشت.

جهت‌گیری‌های کلی در سازماندهی محتوا و آموزش حوزه

رویکرد آموزش زبان‌های خارجی، رویکرد ارتباطی فعال و خودباورانه است. در سطوح آغازین آموزش، محتوای آموزشی پیرامون موضوعات بومی و نیازهای یادگیرنده چون بهداشت و سلامت، زندگی روزمره، محیط اطراف و ارزش‌ها و فرهنگ جامعه در قالب‌های جذاب انتخاب و سازماندهی می‌شود و در سطوح بالاتر انتخاب و سازماندهی محتوای این حوزه به سمت کارکردهای فرهنگی، علمی، اقتصادی، سیاسی و... متناسب با متون آموزشی سایر حوزه‌های یادگیری و در جهت تعمیق آن آموزش‌ها خواهد بود. در پایان دوره دوم متوسطه، مترجمان باید توانایی خواندن و درک متون ساده تخصصی را کسب کنند.

بحث و بررسی

در برنامه درسی ملی رویکرد آموزش زبان‌های خارجی، شیوه «ارتباطی فعال و خودباورانه» تعریف شده است که نشان از گذر از روش‌های تدریس ناکارآمد قبلی (روش‌هایی مانند دستور - ترجمه، مستقیم و دیداری - شنیداری) به سوی روش‌های کارآمد ارتباطی دارد. قید دو صفت «فعال» و «خودباورانه» نشان‌دهنده نقش مهم فراگیرنده در فرایند یاددهی - یادگیری است؛ موضوعی که امروزه بسیار مورد توجه و تأکید کارشناسان آموزش زبان دوم و زبان خارجی می‌باشد.

نکته مهم دیگری که نیازمند توجه بیشتر است، توجه به هر چهار مهارت یادگیری زبان می‌باشد؛ موضوعی که پیش‌تر به‌ویژه در حوزه‌های گوش‌دادن و صحبت کردن مغفول مانده بود. البته می‌بایست این نکته را در نظر داشت که کتاب‌های زبان انگلیسی فعلی مورد استفاده در آموزش و پرورش رسمی کشور در زمانی تدوین و معرفی شده‌اند که امکانات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری کافی برای پرداختن به این دو مهارت در اختیار نبوده است. در سال‌های اخیر با گسترش نفوذ رایانه و رایانه‌های همراه در سراسر کشور و توزیع لوح‌های فشرده و نرم‌افزارها و فیلم‌های متنوع آموزشی توسط وزارت آموزش و پرورش و بخش خصوصی

نیاز به این دو مهارت بیشتر احساس شده و زمینه‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری تحقق این امر مهیاست.

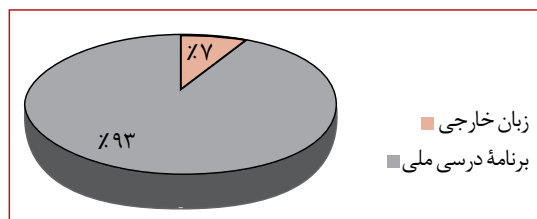
دیگر ویژگی مثبت برنامه درسی ملی در بخش آموزش زبان‌های خارجی، تفکیک مواد درسی در سطوح آغازین آموزش از سطوح بالاتر است؛ به گونه‌ای که در سطوح آغازین مواد آموزشی بیشتر بر موارد بومی و ملموس‌تر تأکید دارد و در سطوح بالاتر، فراگیرنده با مفاهیم تخصصی‌تر و جهان‌شمول‌تر آشنا می‌شود که این ویژگی نشان از توجه سند به آموزش هدفمند محتوای آموزشی متناسب با نیازهای سنی مترجمان دارد. در صورت تحقق این بخش از سند، احتمال تأثیرگذاری منفی آموزش زبان خارجی بر کودکان و نوجوانان و مواردی که مورد توجه زبان‌شناسان انتقادی است، به حداقل می‌رسد.

ویژگی مثبت برنامه درسی ملی در بخش آموزش زبان‌های خارجی، تفکیک مواد درسی در سطوح آغازین آموزش از سطوح بالاتر است؛ به گونه‌ای که در سطوح آغازین مواد آموزشی بیشتر بر موارد بومی و ملموس‌تر تأکید دارد و در سطوح بالاتر، فراگیرنده با مفاهیم تخصصی‌تر و جهان‌شمول‌تر آشنا می‌شود که این ویژگی نشان از توجه سند به آموزش هدفمند محتوای آموزشی متناسب با نیازهای سنی مترجمان دارد

توجه به نقش «حل مسئله» و ایجاد این توانایی حیاتی در فراگیرندگان از دیگر نکات مثبت سند است. در این سند فراگیری زبان خارجی به منظور ایجاد ارتباط و تعامل تعریف شده است که می‌بایست به حل یک مسئله و نیاز منجر شود. توانمندی‌های موردنظر نیز به‌طور نسبی مورد اشاره قرار گرفته‌اند؛ به گونه‌ای که فارغ‌التحصیلان دوره متوسطه دوم می‌بایست توانایی خواندن متون متوسط را بیابند و بتوانند مقاله کوتاهی به زبان موردنظر بنویسند. همچنین از آن‌ها انتظار می‌رود قادر به استفاده از منابع تخصصی در حد متوسط بوده و امکان برقراری ارتباط از طریق زبان موردنظر را یافته باشند.

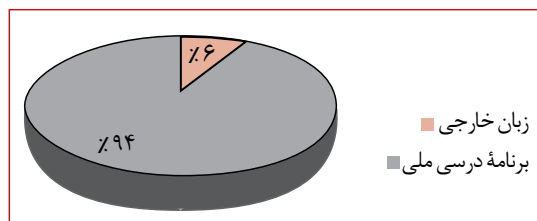
افزایش زمان تدریس زبان‌های خارجی دیگر مزیتی است که در برنامه درسی ملی پیش‌بینی شده است. در ادامه و در قالب چند نمودار به بررسی وضعیت پیشین آموزش زبان با وضعیت موردانتظار برنامه درسی ملی از نظر ساعات آموزشی

می‌آید - نشان‌دهنده کاهش این سهم به هفت درصد در مقطع متوسطه دوم است.

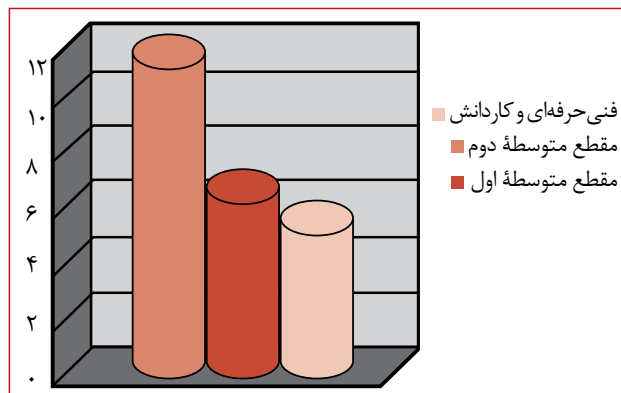
نمودار شماره سه: سهم زبان خارجی در برنامه درسی ملی، مقطع متوسطه دوم

نمودار شماره چهار - که در ادامه مشاهده می‌گردد - نشان‌دهنده سهم درس زبان خارجی در برنامه درسی ملی مقطع فنی و حرفه‌ای و کاردانش است که کمترین میزان در بین موارد مشابه را با تنها شش درصد از سهم برنامه درسی به خود اختصاص داده است. این در حالی است که اهمیت درس زبان خارجی برای نیروهای متخصص کاری که در مقطع فنی و کاردانش تربیت می‌شوند، به هیچ وجه کمتر از سایر مقاطع نیست.

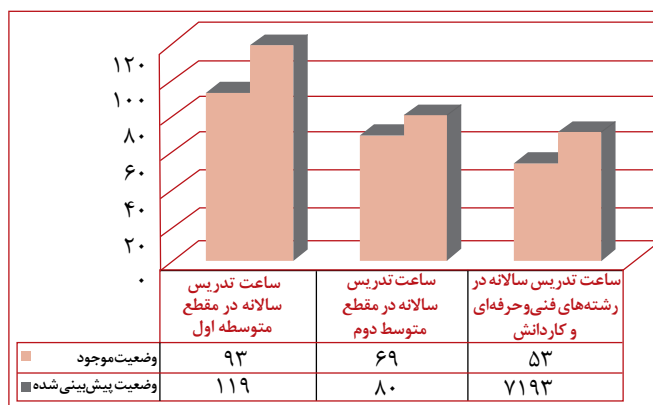
نمودار شماره چهار: سهم زبان خارجی در برنامه درسی ملی، مقطع فنی حرفه‌ای و کاردانش

نمودار میله‌ای زیر نشان‌دهنده روند کاهشی درصد ساعات پیش‌بینی شده درس زبان‌های خارجی نسبت به کل برنامه درسی در مقاطع متوسطه اول، متوسطه دوم و فنی حرفه‌ای است.

نمودار شماره پنج: درصد ساعات پیش‌بینی شده برای درس زبان در مقاطع مختلف تحصیلی نسبت به کل برنامه

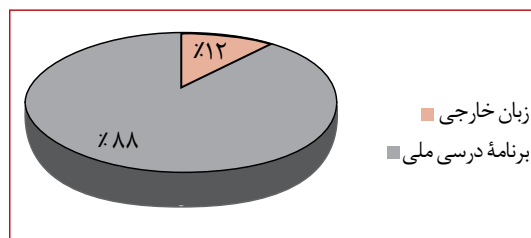
می‌پردازیم. لازم به ذکر است میزان ساعات اختصاص یافته در پایه‌های تحصیلی هر دوره یکسان است. نمودار شماره یک، نشان‌دهنده تغییرات رخ داده از نظر کمیت زمان تدریس درس زبان‌های خارجی در مقاطع مختلف تحصیلی است:

نمودار شماره یک: مقایسه ساعات درسی در وضعیت موجود و پیش‌بینی شده

در مقطع متوسطه اول، در وضعیت فعلی ساعات سالانه آموزش درس زبان 93 ساعت است که در وضعیت پیش‌بینی شده به 119 ساعت افزایش می‌یابد که در مجموع دوازده درصد از کل برنامه درسی پیش‌بینی شده را شامل می‌شود. در مقطع متوسطه دوم نیز با افزایش یازده ساعتی آموزش زبان‌های خارجی روبه‌رو هستیم و این درس با هشتاد ساعت تدریس سالانه در مجموع 7/1 درصد از کل برنامه درسی آینده را به خود اختصاص می‌دهد.

در رشته‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش زمان درس زبان‌های خارجه با هجده ساعت افزایش تدریس سالانه به 71 ساعت افزایش می‌یابد که 5/6 درصد از برنامه درسی در این مقطع را شامل می‌شود. نمودارهای شماره دو تا چهار سهم درس زبان خارجی از کل برنامه درسی در مقاطع مختلف را نشان می‌دهند.

نمودار شماره دو: سهم زبان خارجی در برنامه درسی ملی، مقطع متوسطه اول

همان‌طور که در این نمودار مشهود است، درس زبان خارجی دوازده درصد از کل برنامه درسی ملی مقطع متوسطه اول را به خود اختصاص می‌دهد. نمودار شماره سه - که در ادامه

هریک از هدف‌گذاری‌های تعریف‌شده در سند برنامه درسی ملی ارزش و اهمیت بسزایی دارد؛ به گونه‌ای که نباید از هیچ‌یک از آن‌ها غفلت نمود. به نظر می‌رسد تحقق کامل مفاد برنامه درسی در بخش زبان‌های خارجی نیازمند تحقق بسیاری از زیرساخت‌ها و تأمین منابع سخت‌افزاری، نرم‌افزاری و نیروی انسانی مربوطه است.

در این مجال بیشتر به اهداف برنامه و تغییرات زمان اختصاص داده شده به درس زبان انگلیسی در مقاطع مختلف پرداختیم اما بی‌شک بررسی سایر ابعاد نظری و عملی مربوط به برنامه درسی در بخش زبان‌های خارجی مستلزم مجال دیگری است.

در برنامه درسی ملی رویکرد آموزش زبان‌های خارجی، شیوه «ارتباطی فعال و خودباورانه» تعریف شده است که نشان از گذر از روش‌های تدریس ناکارآمد قبلی (روش‌هایی مانند دستور - ترجمه، مستقیم و دیداری - شنیداری) به سوی روش‌های کارآمد ارتباطی دارد

نتیجه‌گیری

سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یکی از اسناد مهم حوزه آموزش و پرورش تدوین شده است و به‌نظر می‌رسد آشنایی معلمان و فعالان حوزه آموزش و پرورش کشور با این سند مهم و تأثیرگذار بسیار ضروری و حائز اهمیت باشد. در این مقاله به برخی از ویژگی‌های این سند در حوزه زبان‌های خارجی و به‌ویژه عنصر زمان اختصاص یافته به تدریس درس زبان‌های خارجی در مقاطع و رشته‌های مختلف تحصیلی به اختصار نگاهی انداختیم. سایر مؤلفه‌های سند در بخش آموزش زبان‌های خارجی به‌ویژه رویکرد و اهداف آموزشی می‌بایست در مجالی وسیع‌تر بررسی شوند و دبیران زبان کشورمان با آشنایی بیشتر با برنامه‌های کلان آموزشی، ابزار تحقق این اهداف را به‌دست آورند.

منابع

احمدی، علی‌اصغر و همکاران؛ گزارش کمیته ساختار، مقاطع، رشته‌ها و جدول زمانی، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی، ۱۳۸۷.
اهداف مصوب شورای عالی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران، دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۷۹.
برنامه پنجم توسعه وزارت آموزش و پرورش، مرکز برنامه‌ریزی، نظارت راهبردی و تحول بنیادین وزارت آموزش و پرورش، ویرایش پنجم، ۱۳۸۸.

برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، طرح تحول بنیادین برنامه‌های درسی و تربیتی (بهمن ۱۳۸۹)، تهران، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. چکیده مطالعات جدول ساعات برنامه درسی، کمیته محتوای آموزشی و پرورشی و حوزه‌های یادگیری برنامه درسی ملی، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی، ۱۳۷۸.

رنجی، صادق؛ نیازسنجی و ساماندهی انتظارات وزارتخانه، سازمان‌ها و نهادها از برنامه درسی دوره‌های تحصیلی آموزش عمومی و متوسطه نظری، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی، ۱۳۸۶.

سند تحول راهبردی نظام تربیت رسمی و عمومی در افق چشم‌انداز، طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش، ۱۳۸۸.

صادق‌زاده، علیرضا و دیگران؛ رهنامه نظام تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران، ویرایش سوم، ۱۳۸۷.

کاکوجوباری، علی‌اصغر و دیگران؛ سند و منشور اصلاح نظام آموزش و پرورش ایران، پژوهشکده تعلیم و تربیت، ۱۳۸۲.

متناسب‌سازی ساعات کار هفتگی مدارس دوره عمومی. دفتر آموزش و پرورش ابتدایی و راهنمایی تحصیلی، معاونت آموزش و پرورش عمومی، ۱۳۸۷.

مجموعه مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش، تهران، دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۸۷.

مدرسی، یحیی؛ درآمدی بر جامعه‌شناسی زبان، تهران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، ۱۳۶۸.